

درس

۳

واچ‌آرایی، واژه‌آرایی

موضوع علم بدیع: یکی از بخش‌های موسیقی کلام است.

بدیع: لفظی (موسیقی لفظی): واچ‌آرایی، واژه‌آرایی، سجع، جناس، موازنه و ترصیح

معنوی: تضاد، تناقض، ایهام، اغراق و ...

تکرار واچ یا واژه: در زبان عادی پسندیده نیست.

در زبان ادبی بر جاذبه، کشش و گوش‌نوازی سخن می‌افزاید.

واچ‌آرایی

تکرار یک واچ (صامت یا مصوت) در سخن است؛ به گونه‌ای که بر موسیقی و تأثیر آن بیفزاید.

تکرار مصوت:

باز دارد پیاده را ز میل
ای بسا باغ و بهاران که خزان من و توست
هر کس که این ندارد حقا که آن ندارد
همه نوری و سروری همه جودی و جزایی
مرغ که طور تویی خسته به منقار مرا
شیرجوش و درع‌پوش و سخت‌کوش و کاردان

خواب نوشین با صدای رحیل
گو بهار دل و جان باش و خزان باش، آر نه
جان بی‌جمال جان میل جهان ندارد
همه عزّی و جلالی همه علمی و یقینی
سور تویی سور تویی دولت منصور تویی
کینه‌سوز و دیده‌دوز و خصم‌سوز و رزم‌ساز

لذت، تکرار مصوت «ی» را «تتابع اضافات» می‌نامیدند.

تکرار صامت:

باد خنک از جانب خوارزم وزان است
مهرورزی تو با ما شهره آفاق بود
ز وحشت خون عالم در دل صیاد می‌کردم
یکی زین چاه ظلمانی برون شو، تا جهان بینی
شکسته باد کسی کاین چنینمان می‌خواست
زمانه مرا پتگی نرگ تو کرد
که تا ز خال تو خاکم شود عبیرآمیز
خروش از خم چرخ چاچی بخواست
نماز خونین حماسه چهارده ساله مرا / وسعت وسیع کنام سجاده گسترده شد؟

خیزید و خیز آرید که هنگام خزان است
پیش از اینست پیش از این، اندیشه عشاق بود
نمی‌گردد اگر نوق گرفتاری عنان‌گیرم
دلا تا کی در این زندان فریب این و آن بینی
دلم شکسته‌تر از شیشه‌های شهر شامست
مرا مادرم نام مرگ تو کرد
خیال خال تو با خود به خاک خواهم برد
بر او راست خم کرد و چپ کرد راست
نماز خونین حماسه چهارده ساله مرا / وسعت وسیع کنام سجاده گسترده شد؟

نکته

اگر به موسیقی و آهنگی که از یک بیت برمی‌خیزد، دقت کنیم درمی‌یابیم که تکرار آگاهانه یک مصوت یا صامت تا چه اندازه می‌تواند در غنای

موسیقی بیت مؤثر باشد و به گوش‌نوازی آن کمک کند.

واچ‌آرایی صامت‌ها از مصوت‌ها، محسوس‌تر است.

در یک بیت، هم صامت و هم مصوت می‌تواند به موسیقی آن بیفزاید؛ مثال:

ریاست به دست کسانی خطاست که از دستشان دست‌ها بر خداست

در این بیت، صامت «س» هفت بار، مصوت «آ» شش بار و صامت «ت» هفت بار تکرار شده است و به موسیقی بیت و گوش‌نوازی آن کمک کرده است. در شمردن واج‌ها، شکل گفتاری آن‌ها مهم است نه نوشتاری.

واژه‌های (تکرار واژه)

به تکرار آگاهانه یک واژه، عبارت یا جمله که به موسیقی و آهنگ سخن بیفزاید، واژه‌آرایی می‌گویند. مثال:

تا هستم و هست، دارمش دوست
کآنچنان ماهی نهان شد زیر میغ
تا من بودی، منت نمی‌دانستم
با من بودی، منت نمی‌دانستم
دشمن شوند و سر برود، هم بر آن سریم
از خاک بیش‌تر نه که از خاک کم‌تریم
مرا خیال کسی گز خیال بیرون است
بلایم من، بلایم من، بلایم
عالمی دیگر بیايد ساخت وز نو آدمی

پس هستی من ز هستی اوست
ای درفش ای درفش، ای دریغ
با من بودی، منت نمی‌دانستم
رفتم چه من از میان، تو را دانستم
ما را سری است با تو، که گر خلق روزگار
گفتی ز خاک بیش‌ترند اهل عشق من
خیال روی کسی در سر است هر کس را
بدیدم حسن را سرمست، می‌گفت
آدمی در عالم خاکی نمی‌آید به دست

نکته

در نمونه‌های بالا، تکرار واژه یا واژگان بر تأثیر آهنگین بیت افزوده است. آن‌چه در تکرار اهمیت دارد، جنبه موسیقایی و آوایی سخن است نه شکل نوشتاری واژگان.

۳

پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس ۱۰

۱۳۸. در کدام گزینه واج‌آرایی بیش‌تر از دیگر گزینه‌ها محسوس است؟

- ۱) با تمام دلم / تمام چهارده سالگی‌اش را در کفن پیچیدم
- ۲) در کوچه قدیمی دو آبه / عطر آسمانی شهادت موج می‌خورد
- ۳) مظلوم کوچک من / یا نان بیات شبانه / چاشت می‌کرد
- ۴) نماز خونین حماسه چهارده ساله مرا / وسعت و وسع کدام سجاده گسترده شد

۱۳۹. در کدام بیت، آرایه «واج‌آرایی» ضعیف‌تر است؟

- ۱) بر او راست خم کرد و چپ کرد راست
- ۲) جان بی‌جمال جانان میل جهان ندارد
- ۳) زلف او دام است و خالکش دانه آن دام و من
- ۴) نه خلاف عهد کردم که حدیث جز تو گفتم

۱۴۰. در کدام گزینه، «نغمهٔ حروف» صامت‌ها ضعیف‌تر است؟

- ۱) خواب نوشین بامداد رحیل
- ۲) نه من ز بی‌عملی در جهان ملولم و بس
- ۳) در این سرای بی‌کسی، کسی به در نمی‌زند
- ۴) چه کند کز پی دوران نرود چون پرگار

خروش از خم چرخ چاچی بغاست
هر کس که این ندارد حقاً که آن ندارد
بر امید دانه‌های افتادام در دام دوست
همه بر سر زبان‌اند و تو در میان جانی

باز دارد پیله را ز سبیل
ملالت علما هم ز علم بی‌عمل است
به دشت پر ملال ما پرنده پر نمی‌زند
هر که در دایره گردش اتمام اقتاد

۱۳۱. در کدام گزینه، آرایه «واج آرایه» برجسته نیست؟

- ۱) زمین ز زلزله بر خود چنان نمی‌لرزد
- ۲) سر چشمه شاید گرفتن به بیل
- ۳) باران همه بر جای عرق می‌چکد از ابر
- ۴) خویشتن را خیر خواهی؟ خیرخواه خلق باش

۱۳۲. در کدام بیت، «واج آرایه» کم‌تر احساس می‌شود؟

- ۱) محبوبم و طالع است منحوسم
- ۲) مه روی تو، شب موی تو، گل بوی تو دارد
- ۳) پیش از اینت، بیش از این اندیشه عشاق بود
- ۴) از پی گم کردن بد مذهبان

۱۳۳. در کدام یک از گزینه‌های زیر، «واج آرایه» در مصوّت به گوش می‌رسد؟

- ۱) اول دفتر به نام ایزد دانا
- ۲) در هوای گل روی تو بود خواجه‌و را
- ۳) هر راهرو که ره به حریم درش نبرد
- ۴) دلت به وصل گل ای بلبل صبا خوش باد

۱۳۴. شاعر در کدام بیت از آرایه «واج آرایه» بهره بیشتری برده است؟

- ۱) صبا به لطف بگو آن غزال رهنما را
- ۲) آن ابر ذر بار ز دریا که برآید
- ۳) رسم عاشق‌کشی و شیوه شهرآشویی
- ۴) شب است و شاهد و شمع و شراب و شهرینی

۱۳۵. در کدام گزینه، هر دو واج صامت و مصوت باعث افزایش موسیقی کلام گردیده است؟

- ۱) اگرچه باده فرخ‌بخش و باد گل بیز است
- ۲) به زایل نشسته است و گشته است مست
- ۳) گر آمدم به کوی تو چندان غریب نیست
- ۴) دو چشم شوخ تو بر هم زده خطا و حبش

۱۳۶. در کدام گزینه صامت و مصوت باعث افزایش موسیقی کلام شده است؟

- ۱) سرو چمان من چرا میل چمن نمی‌کند
- ۲) هزار آفرین باد بر تو ز ایزد
- ۳) به سر سبز تو ای سرو که گر خاک شوم
- ۴) دل به امید روی او همدم جان نمی‌شود

۱۳۷. در همه گزینه‌ها یک نوع مصوت، بر موسیقی کلام افزوده است؛ به‌جز گزینه.....

- ۱) خیزید و خز آرید که هنگام خزان است
- ۲) ز انگور و انجیر و نارنج و سیب
- ۳) ای برتر از خیال و قیاس و گمان و وهم
- ۴) به مال و بخت و جوانی و زور غزه مشو

۱۳۸. در همه ابیات صامت و مصوت با هم بر غنای موسیقی بیت افزوده است؛ به‌جز گزینه.....

- ۱) شوخی نرگس نگر که پیش تو بشکفت
- ۲) یاد یاران یار را میمون بود
- ۳) بیا و کشتی ما در شط شراب انداز
- ۴) خیال خال تو با خود به خاک خواهم برد

که من ز جاوه آن شهسوار می‌لرزم
چو پُرسد نشاید گذشتن به بیل
پیداست که از روی لطیف تو حیا کرد
ز آن که هرگز بد نباشد نفس نیکانندیش را

غمخوارم و اختر است خونخوارم
گلزار جهان خرمی از روی تو دارد
مهرورزی تو با ما شهرة آفاق بود
در دل تو روز و شب اندیشه‌هاست

صانع پروردگار حقی توانا
هم‌نفس بلبل شب‌خیز خوش‌الحان همه شب
مسکین برید وادی و ره در حرم نداشت
که در چمن همه گل بانگ عاشقانه توسط

که سر به کوه و بیلان تو داده‌ای ما را
پر کرده ز کز و درم و دانه دهان را
جامه‌ای بود که بر قامت او دوخته بود
غنیمت است چنین شب که دوستان بینی

به بانگ چنگ مخور می که محتسب تیز است
نگیرد کس از مست، چیزی به دست
چون من در آن دیار هزاران غریب هست
به چین زلف تو ماچین و هند دانه خراج

همدم گل نمی‌شود، یاد سمن نمی‌کند
که تو درخور آفرین و ثنایی
ناز از سر بنه و سایه بر این خاک انداز
جان به هوای کوی او خدمت تن نمی‌کند

باد ختک از جانب خوارزم وزان است
ز نار و ترنج و بو دل‌فریب
وز هرچه گفته‌اند و شنیدیم و خوانده‌ایم
که ناتوانی در پنجه قضا و قدر

چشم دریده ادب نگاه ندارد
خاصه کان لیلی و این مجنون بود
خروش و ولوله در جان شیخ و شاب انداز
که تا ز خال تو خاکم شود عبیرآمیز

۱۴۹. در کدام بیت «واج آرایی» در مصوّت بلند، بیش‌تر به گوش می‌رسد؟

- ۱) چشمم از آینه‌دلران خط و خالش باد
 - ۲) خواب بیداران بستی وانگه از نقش خیال
 - ۳) ای ساریان، آهسته رو کارم جلنم می‌رود
 - ۴) بیا و کشتی ما در شط شراب انداز
- لبم از بوسه‌ریایان بر و دوشش باد
تهمت‌ی بر شه‌بروان خمل خواب انداختی
وان دل که با خود داشتیم با دلستاتم می‌رود
غروش و ولوله در جان شیخ و شاب انداز

۱۵۰. آرایه «نقمة حروف» در کدام یک از ابیات زیر، محسوس‌تر است؟

- ۱) بر آستانه تسلیم سر بنه حافظ
 - ۲) تلبه فروغ مهر و مه از قطره‌های اشک
 - ۳) حافظ از باد خزان در چمن دهر مرنج
 - ۴) دولت آن است که بی خون دل آید به کنار
- که گر ستیزه کنی روزگار بستیزد
باران صبحگاه ندارد صفای اشک
فکر معقول بقرصاه گل بی‌خار کجاست
ورنه با سعی و عمل باغ جنان این همه نیست

۱۵۱. در کدام یک از گزینه‌ها، شاعر از مصوّت بلند «ی» بیش‌تر استفاده کرده است؟

- ۱) همینت بسنده است اگر بشتوی
 - ۲) هنگام تنگدستی در عیش کوش و مستی
 - ۳) کالجویی غیر ناکامی ندارد حاصلی
 - ۴) در این بازی اگر سودی است با درویش خرسند است
- که گر خار کاری، سمن نلتوی
کاین کیمیای هستی قارون کند گدا را
در کف گلچین ز گلشن، خار می‌ماند به جا
خدایا، متعمم گردان به درویشی و خرسندی

۱۵۲. در کدام یک از گزینه‌های زیر، مصوّتی متفاوت با بقیه گزینه‌ها در افزایش موسیقی کلام مؤثر بوده است؟

- ۱) جانم ملول گشت ز فرعون و ظلم او
 - ۲) ابر و باد و مه و خورشید و فلک در کارند
 - ۳) دلیر که جان فرسود از او، کام دلم نگشود از او
 - ۴) من مانده‌ام مهجور از او، بیچاره و زنجور از او
- آن نور روی موسی عرّاثم آرزوست
تا تو نانی به کف آری و به غفلت نخوری
نومید نتوان بود از او، باشد که دلداری کند
گویی که نیشی دور از او، در استخوانم می‌رود

۱۵۳. در کدام گزینه، واج آرای مصوّت کوتاه، برجستگی بیش‌تری دارد؟

- ۱) طیب درد دلم بودی و رفیق شفیق
 - ۲) شهسوار کل عالم، تک‌سوار ملک دین
 - ۳) دست من دامن پرچین گل انعامش باد
 - ۴) صدای ناله دل را شنیدم این چنین می‌گفت:
- چگونه درد دلم را دوا کنم پدرم
نام زیبایت بنامم از همه زیبا علی
با چنین ذکر از امروز به فردا هستم
مرا از سینه بیرون کن که حفظ آبرو کردم

۱۵۴. به کمک واج آرای، همه بیت‌ها تداعی‌کننده نکته‌ای هستند که در گمانگ روبه‌روی آن آمده است. به جز

- ۱) خیال خال تو یا خود به خاک خواهم برد
 - ۲) دلبر برفت و دلشدگان را خبر نکرد
 - ۳) چه کند کز پی دوران نرود چون پرگار
 - ۴) به گوش هوش نبوش از من به عشرت کوش
- که تا ز خال تو خاکم شود عبیر آمیز (نفس‌های آخر)
یاد حریف شهر و رفیق سفر نکرد (روانی و حرکت)
هر که در دایره گردش اتمام افتاد (حرکت گذشت اتمام)
که این سخن سحر از هانقم به گوش آمد (احساس خشم)

۱۵۵. واج آرای در بیت زیر، بیش‌تر تداعی‌کننده کدام یک از موارد است؟

- «ستون کرد چپ را و خم کرد راست»
۱) جنگ و تهاجم ۲) شدت کشیدن زه کمان ۳) خشم و عصبانیت ۴) شدت ضربه زدن
- غروش از خم پرخ چاپی بغاست

۱۵۶. در کدام گزینه، شاعر تلاش دارد با بهره گرفتن از آرایه «واج آرای»، غم و اندوهش را در نظر مخاطب مجسم سازد؟

- ۱) بیا که درد من از هفت آسمان بگذشت
 - ۲) هر دم تو را به گوشه دل یاد می‌کنم
 - ۳) چنان مستم نموده نکبت دوشینه یارم
 - ۴) هجران کشیده را به تماشا چه حاجت است
- سروشک دیدم از موج بی‌کران بگذشت
چون نی، نوا و ناله و فریاد می‌کنم
نمی‌دانم چه سان شب را دلم تا صبح پیموده
زنجیر دور گردن عاشق محبت است

۱۵۷. در کدام بیت، آرایه تکرار به کار برفته است؟

- ۱) یاری که برنجد ز جفا، یار نگویم
- ۲) ای یار شبی که بی‌رخت بگذرم
- ۳) اگر روزی دو صد بارت بویتم
- ۴) صد بار فزون چاکر درگاه خودم خواند

۱۵۸. در کدام گزینه، آرایه تکرار (واژه‌آرایی) به کار برفته است؟

- ۱) چه نماز باشد آن را که تو در خیال باشی
- ۲) خداوندان دانش نیک دانند
- ۳) شکر لب جوانی نی آموختی
- ۴) ای چشم تو دل‌فریب و جادو

۱۵۹. در همه گزینه‌ها، به چه چیزی اشاره شده است؟

- ۱) خیال روی کسی در سر است هر کس را
- ۲) گل، آن جهانی است ننگد در این جهان
- ۳) چون شمع نگرویی در رهگذر باد است
- ۴) روی جانان طلبی آینه را قابل ساز

۱۶۰. در کدام بیت، آرایه «واژه‌آرایی» به کار رفته است؟

- ۱) به یاد لعل تو و چشم مست می‌گونت
- ۲) به مژگان سیه کردی هزاران رخنه در دینم
- ۳) بنگر و امروز بین کز آن کیان است
- ۴) گفتمش باید بری نامم زیاد

۱۶۱. همه گزینه‌ها، دارای آرایه «واژه‌آرایی» است؛ به چه چیزی اشاره شده است؟

- ۱) مرا بسود و فروریخت هر چه دندان بود
- ۲) میل من سوی وصال و قصد او سوی فراق
- ۳) خوبان پارسی‌گو بخشندگان عمرند
- ۴) روز بهار است خیز تا به تماشای رویم

۱۶۲. در همه گزینه‌ها، به چه چیزی اشاره شده است؟

- ۱) سپید شد چو درخت شکوفه‌دار سرم
- ۲) ما مهر مهر یاره به دل بر نهاده‌ایم
- ۳) مژه تهری و ایروان چو کمان
- ۴) حدیث دل حدیثی بس شگفت است

۱۶۳. در کدام بیت، آرایه «تکرار» به کار برفته است؟

- ۱) در دل همیشه قال و مقال است و درد دل
- ۲) ما اهل دل و اهل صفا اهل کمالیم
- ۳) قسم به لاله نعمان و شعر نعمانی
- ۴) حکایتی ز دهانت به گوش جان من آمد

۱۶۴. در همه ابیات، واژه‌آرایی سبب زینت کلام شده است؛ به چه چیزی اشاره شده است؟

- ۱) کند خلقی دعای صبر و عاشقی
- ۲) تو چه دانی که ز جعد و کله و چشم و لب
- ۳) به عهد عدل ملک این قدر همی دایم
- ۴) بر سر بازار جاب‌آزان کمان آویختم

مردی که بترسد ز بلا، مرد ندانم
 پروین بود از غم تو آن شب یارم
 همی مشتاق بار دیگرستم
 باین همه در خدمت او بار ندارم

تو صنم نمی‌گذاری که مرا نماز باشد
 که مدهوشان خداوندان هوش‌اند
 که دل‌هایر آتش چو نی سوختی
 در چشم تو خیره چشم آهو

مرا خیال کسی کز خیال بیرون است
 در عالم خیال چه گنجد، خیال گل
 طرف هنری برهند از شمع نکورویی
 ورنه هرگز گل و نسیرین ندمد ز آهن و روی

ز جام غم می‌لعلی که می‌خورم خون است
 بیاکز چشم بیمار از هزاران درد برچینم
 ملک که دئی و پریر از آن کمان بود
 گفت آری می‌برم نامت زیاد

نبود دندان لابل چراغ تیان بود
 ترک کام خود گرفتم تا برآید کام دوست
 سالی بده بشارت رندان پارسا را
 تکیه بر ایام نیست تا دگر آید بهار

وز این درخت همین میوه غم است بزم
 شد سگت سملات و دولت به نام ما
 پس تو تیر و کمان چه خواهی کرد؟
 که در عالم حدیثش درگرفته است

با یاد تو مندم رود گفت‌وگوی من
 بر اهل ریا، عاقل و فرزانه نگوییم
 به روی صحن چمن، جاودانه خواهد ماند
 دگر نصیحت مردم حکایت است به گوشم

ز کین عاشقان آمین نگویند
 که چه پر آب دو چشمیم و هر آتش چگریم
 که ملک دل نسزد از تطاول تو خراب
 دمست غیرت بشکنم هر کس کمانم می‌کشد

۱۶۵. در کدام گزینه، هر دو آرایه «واج‌آرایی» و «واژه‌آرایی» با هم احساس نمی‌شود؟
 (۱) خویشتن را خیرخواهی؟ خیرخواه خلق باش
 (۲) بی‌دلی در همه احوال خدا با او بود
 (۳) چند پرستی ز من چیستم من
 (۴) سرور را بین بر سماع ببلان صبح‌خیز
۱۶۶. در کدام گزینه، هر دو آرایه «واج‌آرایی» و «واژه‌آرایی» با هم دیده نمی‌شود؟
 (۱) موج مرداب گل اندوده‌گندیده نفس
 (۲) یار بی‌اندازه دارم بر دل از سودای عشقت
 (۳) خواب بیداران بیستی وانگه از نقش خیال
 (۴) لبخند تو خلاصه خوبی‌هاست
۱۶۷. واج‌آرایی کدام بیت، کم‌تر حس می‌شود؟
 (۱) ای در حرم جاه تو امنی که نباید
 (۲) شکسته خامه آذر گسسته ناله قسما
 (۳) دوشینه چون کشید شه زنگ لشکرا
 (۴) ازین قبل که به بر بینمت سلیح نبود
۱۶۸. در کدام بیت، واج‌آرایی برای تأکید بر واژه «مرگ» به کار رفته است؟
 (۱) مرا مرگ نامی‌تر از سرزنش
 (۲) مرا مرگ خوشتر به نام بلند
 (۳) مرا ملحرم نام مرگ تو کرد
 (۴) به نام نکو گر بمیرم رواست
۱۶۹. در همه ابیات، به‌جز گزینه شاعر با بهره‌وری از واج‌آرایی «بر حتمی بودن مرگ» تأکید دارد.
 (۱) مگر مرگ‌گز مرگ خود چاره نیست
 (۲) چه خواهد بدن مرگ فرجام کار
 (۳) دگر گفت کز مرگ چون تو نرسد
 (۴) توگفتی که بگریزم از چنگ مرگ
۱۷۰. واج‌آرایی مصنّف کوتاه در همه ابیات محسوس است؛ به‌جز
 (۱) پای بند گره طرّه طرّار توایم
 (۲) هیچ‌کس را غم ما نیست که غمخوار توایم
 (۳) سر سودای تو را نقش سودا کرده‌ایم
 (۴) هیچ بویی می‌بری کامشب چه سودا کرده‌ایم
۱۷۱. کدام بیت با بیت زیر قرابت مفهومی بیش‌تری دارد؟
 «عمر ما را مهلت امروز و فردای تو نیست»
 (۱) چرخ نگذارد که در مقصود تو مهلت رود
 (۲) پنج روزی که در این مرحله مهلت داری
 (۳) این یک دو دم که مهلت دیدار ممکن است
 (۴) هر که بر روی زمین مهلت همیشی دارد
۱۷۲. همه ابیات به‌جز بیت گزینه با رباعی زیر تناسب مفهومی دارد.
 «با من بودی، مَنّت نمی‌دانستم
 با من بودی، مَنّت نمی‌دانستم»
 (۱) تن از دیدار جان مانع شود چشم جهان بین را
 (۲) جان و دل و تن حجاب ره بود کنون
 (۳) با تو گستاختی است گفتن ترک بدخویی نمای
 (۴) به رسم عشق لؤلّ ترک خود کرد

۱۱۲۲ مفهوم این گزیده، نفی کسانی که ادعای عاشقی می‌کنند زیرا عاشق واقعی زهر را از دست معشوق شربت می‌پندارد.

۱۱۲۵ مفهوم مشترک ابیات، تحمل سرزنش رقیبان و مدعیان است. بیت چهارم از شیرینی درد عشق می‌گوید.

۱۱۲۶ مفهوم بیت سؤال و گزیده (۴) این است که با وجود معشوق نباید به غیر پرداخت.

مفهوم سایر گزیده‌ها: (۱) شرح غم دوری از معشوق بی‌پایان است. (۲) عشق در دل و جان نقش بسته و با طوفان حوادث از بین نمی‌رود. (۳) عاشق صادق بر سر پیمان و عهد خود است.

۱۱۲۷ مفهوم گزیده (۱): نیکی و بدی در ذات انسان‌ها سرشته شده است. مفهوم ابیات سؤال و سایر گزیده‌ها: نیک و بد پایدار نیست و باید نیکی از انسان به یادگار بماند.

۱۱۲۸ مفهوم بیت سؤال و گزیده (۴) به ناپایداری دنیا و کوچ کردن از آن اشاره دارد. مفهوم سایر گزیده‌ها: (۱) دم غنیمت شمردن (۲) رسیدن به وصال معشوق و سرمستی از دیدار یار. (۳) گذشتن از تملقات دنیایی برای رسیدن به حقیقت (معشوق ازلی).

۱۱۲۹ این بیت، به دل بستگی و علاقه عاشق غیرحقیقی به دنیا اشاره دارد و عدم شایستگی او را برای رسیدن به حقیقت بیان می‌کند. بیت سؤال و سایر گزیده‌ها، به این نکته اشاره دارد که حال عاشق را تنها عاشق می‌فهمد.

۱۱۳۰ در بیت سوم، شاعر از ساریان می‌خواهد مانع حرکت کاروان شود، زیرا اشک او همه جا را فرا گرفته است و شتران نمی‌توانند راه بروند. در حقیقت، شاعر سعی در تصویرسازی اشک خود دارد اما در گزیده‌های دیگر، شاعر خواهان کندی حرکت شتران است زیرا می‌خواهد یار خود را بیش‌تر ببیند. در حقیقت سختی هجران به تصویر کشیده می‌شود.

۱۱۳۱ مفهوم مشترک بیت سؤال و گزیده (۲) پایداری عاشق در عشق‌ورزی، مفهوم سایر ابیات: (۱) پاک‌بازی و جان‌فشانی عاشقان (۲) تشنه وصل بودن و تحمل سختی‌ها (۳) شور و وجد عاشقانه

۱۱۳۲ مفهوم بیت گزیده (۱): کسی که عاشق نیست، زنده نیست و مرگ عاشقان زندگی جاودانی است (چون نزد خدا می‌روند). مفهوم بیت سؤال و سایر گزیده‌ها: جان مرده انسان با عشق زنده می‌شود.

۱۱۳۳ مفهوم کلی بیت سؤال و گزیده (۳): مستی شرط وصال است.

مفهوم سایر گزیده‌ها: (۱) جست‌وجو و یادآوری یاران از دست رفته (۲) عشق موجب سرمستی می‌شود (راهکار حل مشکلات، مستی است). (۳) طلب مستی صورت سؤال و گزیده (۴) به فزج بعد از شدت و تلمیح به آیه «لَنْ مَعَ الْقَسْرِ مَسْرَا» اشاره دارند و تحمل‌پذیری عاشق را در ره معشوق الزامی می‌دانند تا به روشنایی و خوشی برسند.

مفهوم سایر گزیده‌ها: به فراق، ناکامی و رنج و گرفتاری عاشق اشاره شده است. **۱۱۳۵** حس بیزاری در ابیات: (ب) بیزاری از زیبایی‌های ظاهری دنیا (پ) بیزاری از آسمان و دنیا. (ج) بیزاری از دنیا

۱۱۳۶ «هم» در صورت سؤال و در این گزیده، در معنی «نیز» آمده است. بررسی سایر گزیده‌ها: (۱) در معنی: یکدیگر (۲) در معنی: روی هم (۳) در معنی: به هم پیوستن، متصل شدن

۱۱۳۷ مفهوم گزیده (۴): تسلیم شدن و پویایی؛ مفهوم بیت سؤال و سایر گزیده‌ها: ترک تملقات و آزادی

۱۱۳۸ واج‌آرایی صامت «س» (۶ بار) از بقیه محسوس‌تر است.

۱۱۳۹ بررسی سایر گزیده‌ها: (۱) صامت «خ» ۵ بار و صامت «ج» ۴ بار (۲) صامت «ج» ۴ بار و مصوت بلند «ا» ۱۰ بار (۳) صامت «د» ۹ بار و مصوت بلند «ا» ۸ بار

۱۱۴۰ صامت «د» ۵ بار
بررسی سایر گزیده‌ها: (۲) صامت «ل» ۸ بار (۳) صامت «ر» ۶ بار (۴) صامت «ر» ۸ بار و «د» ۷ بار

۱۱۴۱ اگر چه در این بیت شاعر از صامت «ر» ۵ بار بهره برده است اما این تکرار چندان محسوس و گوش‌نواز نیست.
بررسی سایر گزیده‌ها: (۱) صامت «ز» ۷ بار (۲) صامت «ش» ۵ بار (۳) صامت «خ» ۶ بار

۱۱۴۲ (۴) صامت «د» ۵ بار، بررسی سایر گزیده‌ها: (۱) صامت «م» ۷ بار، صامت «س» ۴ بار، صامت «خ» ۴ بار (۲) صامت «ت» ۴ بار مصوت بلند «و» ۴ بار مصوت کوتاه «ت» ۷ بار (۳) صامت «ش» ۵ بار مصوت بلند «ای» ۶ بار

۱۱۴۳ تکرار مصوت (ب) ۹ بار
در این بیت واج‌آرایی «د» و «ر» در هر دو مصراع دیده می‌شود. در گزیده (۴) شاعر از صامت «ش» بهره گرفته است.

۱۱۴۵ مصوت کوتاه «ت» ۱۱ بار و صامت «س» ۷ بار
۱۱۴۶ صامت «ج» ۳ بار، صامت «ن» ۹ بار، صامت «م» ۱۰ بار مصوت کوتاه «ی» ۵ بار

۱۱۴۷ در گزیده (۱) مصوت بلند «آ» (۷ بار) و در سایر گزیده‌ها مصوت کوتاه «ت» موجب افزایش موسیقی کلام شده‌اند. بررسی سایر گزیده‌ها: (۲) مصوت «ت» ۶ بار (۳) مصوت «ت» ۵ بار (۴) مصوت «ت» ۵ بار در گزیده (۱) صامت «ش» محسوس است.

۱۱۴۸ بررسی سایر گزیده‌ها: (۲) مصوت «آ» ۷ بار و صامت «ی» ۵ بار (۳) مصوت «آ» ۷ بار و صامت «ش» ۶ بار (۴) مصوت «آ» ۹ بار و صامت «خ» ۷ بار

۱۱۴۹ مصوت بلند «آ» ۱۱ بار، بررسی سایر گزیده‌ها: (۱) «آ» ۸ بار (۲) «آ» ۸ بار (۳) «آ» ۷ بار

۱۱۵۰ تکرار صامت «س» ۵ بار، بررسی سایر گزیده‌ها: (۲) تکرار مصوت «آ» ۷ بار (۳) تکرار مصوت «ت» ۱۰ بار (۴) تکرار مصوت «آ» ۶ بار توجه: واج‌آرایی صامت از واج‌آرایی مصوت محسوس‌تر است.
۱۱۵۱ مصوت «ای» ۶ بار، بررسی سایر گزیده‌ها: (۱) «آ» ۴ بار (۲) «آ» ۴ بار (۳) «آ» ۴ بار

۱۱۵۲ در گزیده (۲) مصوت کوتاه «ت» و در سایر گزیده‌ها مصوت بلند «و» در افزایش موسیقی کلام مؤثر بوده‌اند. بررسی سایر گزیده‌ها: (۱) مصوت بلند «و» ۶ بار (۲) مصوت بلند «و» ۴ بار (۳) مصوت بلند «و» ۷ بار در این گزیده مصوت «ی» ۹ بار و مصوت کوتاه «ت» ۱۱ بار تکرار شده است.

۱۱۵۳ واج‌آرایی صامت «ش» احساس شادی را به خواننده منتقل می‌کند.
بررسی سایر گزیده‌ها:

(۱) شاعر با تکرار صامت «خ» یادآور گرفتگی (خس‌خس) کسی است که به سختی نفس می‌کشد.

(۲) واج «ر» بیانگر روانی و حرکت است. شاعر با تکرار واج «ر» رفتن دلیر را به ذهن تداعی کرده است.

(۳) شاعر با تکرار واج «ر» حرکت و رفتن گذشت ایام را به ذهن شنونده القا می‌کند و با تکرار واج‌های «گ» و «د» گردی و دوران روزگاران را به تصویر کشیده است.